

Avsnitt 78: Att möta barn och yngre elever med selektiv mutism

INFORÖST: Vi på Specialpedagogiska skolmyndigheten arbetar för att alla barn, elever och vuxenstuderande oavsett funktionsförmåga ska nå målen för sin utbildning. I podden förklarar, fördjupar och diskuterar vi specialpedagogik och ger goda råd till dig som arbetar i eller har barn som går i förskolan och skolan.

ERIKA: Hej och välkomna till Specialpedagogiska skolmyndighetens podd *Lika Värde*. I förra avsnittet av vår podd så hade vi besök av logopeden Carina Engström och psykologen Tine Erndholt, som berättade om vad selektiv mutism är och hur det lätt kan misstas för ångestdiagnosen trots eller ovilja att prata. Och i det här avsnittet som vi ska spela in nu så pratar vi om pedagogiska strategier för att möta barn med diagnosen selektiv mutism, med särskilt fokus på barn som går i förskolan och de tidiga skolåren. Och jag som leder samtalet, jag heter Erika Bergman, och jag är pressekreterare på Specialpedagogiska skolmyndigheten. Med mig i studion har jag två av SPSM:s erfarna rådgivare på området, Anna Grape och Monica Einarsson. Och båda ni är rådgivare här hos oss på Specialpedagogiska skolmyndigheten. Och du, Anna, sitter på vårt Stockholmskontor, och du, Monica, kommer från vårt kontor i Malmö. Så varmt välkomna hit.

ANNA: Tack så mycket.

MONICA: Tack.

ERIKA: Som rådgivare så möter ni verksamheter och ger råd kring hur man kan möta och ge barn i olika svårigheter så bra utbildning som möjligt. Men vilka frågor är det vanligt att det kommer till oss när det gäller barn med selektiv mutism? Vad är det för behov som man lyfter? Vad säger du, Anna?

ANNA: Det ser olika ut på många sätt och vis, men det vi har sett nu under den senaste tiden, det är att det kommer in frågor till exempel kring hur man kan strukturera undervisningen för elever med selektiv mutism. Det kommer också in frågor kring hur man kan skapa ett gemensamt förhållningssätt för att möta barn med selektiv mutism. Och det handlar ofta i de här frågeställningarna om bemötande, anpassningar och hur man också sorterar i olika korgar det här ansvaret. ”Var ligger ansvaret för vad?” Men det kan också komma in frågeställningar omkring

skolfrånvaro, som egentligen kanske inte har adressen selektiv mutism först. Och det händer ganska ofta också att man får in frågor ifrån verksamheter där det egentligen inte finns en frågeställning kring selektiv mutism, utan ”vi har ett tyst barn, vi vet inte riktigt vad vi ska göra”. Så att det finns en väldigt stor spännvidd på de frågor som kommer in.

ERIKA: Men hur har det här utvecklats över tid, skulle ni säga? Är det så att vi får fler förfrågningar om stöd till vår myndighet nu än vad vi haft tidigare, och vad man det bero på i såna fall tänker ni? Vad säger du, Monica?

MONICA: Vi kan se en större skillnad sedan ett drygt år tillbaka. För där tänker vi att just förfrågningar till vår tjänst *Fråga en rådgivare*, men även förfrågningar om specialpedagogiskt stöd. Det ser vi att det har ökat markant, där. Och vi ser också att kunskapen och intresset och behovet inte minst av kunskap har ökat i och med att selektiv mutism har lyfts fram på fler och mer tillgängliga sätt kanske än vad det har gjorts tidigare. Vi kommer åt det mer i sociala medier, där kan vi se och läsa om det. I olika tidskrifter. Fler poddar har det som ämne. Och vi har en egen webbplats. Där har vi även också lyft fram information kring det. Det är olika barnböcker och metodhandböcker och filmer som har blivit publicerade. Och även att de har blivit publicerade på svenska. Och det har verkligen varit en bristvara.

ERIKA: Så det är egentligen en ökad synlighet kan man säga i samhället i stort, som också har lett till att man har uppmärksammat och kommer till oss i större utsträckning med frågorna.

ANNA: Ja, så upplever vi det.

MONICA: Vi tänker det, ja, absolut. Så tänker vi.

ERIKA: Vad tänker ni då utifrån, jag tänker, både uppdraget som rådgivare men också i ... kanske tidigare erfarenhet också? Hur kan man i förskolan och även i de här tidiga skolåren upptäcka och förstå att det kan faktiskt vara selektiv mutism som det handlar om när man har ett barn i sin verksamhet som inte pratar? Vad kan vara signalerna liksom?

MONICA: Vi tänker så här. När ett barn börjar på förskolan eller i skolan så är det inte ovanligt att man kan vara tyst. Det kan handla om att man är lite blyg, och när man väl har varit där ett tag och varit i den nya miljön så liksom tinar man upp, och man kommer i gång och språkar och pratar och leker. Och detsamma gäller för flerspråkiga barn, att under en

period så kan de bli tysta när man introduceras för det nya språket. Så det är en vanlig gång i det hela. Men det vi behöver vara uppmärksamma på är när tystnaden håller i sig över en längre tid, när inte barnet kommer i gång att tala. Och det är också viktigt att vi är observanta på om barnet uppvisar osäkerhet eller ängslan kring att delta i olika gruppaktiviteter eller i sociala sammanhang, där det inte är direkt kopplat till att tala. Och hur det ser ut vid måltiderna. Äter barnet? Kan barnet använda toaletterna på förskolan och skolan? Andra tecken är om barnet undviker att ta ögonkontakt med dig, och kanske är stela i sitt kroppsspråk. Och också om barnet har svårt för förändringar, att hantera situationer som kanske inte är så förutsägbara. Och just det med separationer, hur det ser ut kring det. Så om barnet uppvisar några, absolut inte alla utan några av dessa tecken, så behöver vi agera. Vi ska inte vänta och se, och säga att det går över, utan här behöver vi prata med vårdnadshavarna och ge vår bild, för att se hur den överensstämmer med hur det ser ut i hemmet. Och om det handlar om selektiv mutism så är det vanligt att vårdnadshavare och personal har två motsatta sidor av barnet i sina respektive miljöer. Så då blir det också viktigt att vi uppmuntrar och stöder vårdnadshavare att söka stöd. För det vi vet, att ju tidigare barnet får hjälp, desto bättre är utsikterna.

ERIKA: Och hur kan man då möta de här barnens behov på ett bra sätt? Vad är första steget för att man ska komma fram till, eller vad man ska säga, men också kunna hjälpa det här barnet att kanske då ta nästa steg och jobba med det här som man tycker är så svårt? Vad säger ni, och hur kommer man sen vidare till nästa steg? Vad säger du, Anna?

ANNA: Ja, men man kan väl tänka till att börja med så här, att språkligt samspel över huvud taget, ju äldre man blir, desto mer komplext och svårt blir det. Och de här pragmatiska svårigheterna, de blir också mer framträdande. Och jag tror att du kommer att fråga mig vad pragmatiskt betyder.

ERIKA: Ja, precis, så att ...

[skratt]

ANNA: Så att jag tänker att jag säger att det handlar om just det här med samtalsregler. Hur pratar vi med varandra, hur anpassar vi vårt språk till den som vi pratar med? Har vi en röd tråd när vi pratar, kan vi hålla fokus? Alla de här sakerna, det är pragmatik. Och det är ofta väldigt svårt för barn med selektiv mutism som inte får träna på det här. Och det blir krångligare ju äldre man blir. Men om man då går tillbaka till det här med ... Det var bara en bakgrund till egentligen frågan, ”hur

kan man göra då?” Men då kan man tänka så här, att i verksamheter då som möter barn med selektiv mutism så kan man tänka att man delar upp insatserna i två delar. Så man kan börja med att säga att den ena delen, den handlar helt enkelt om att få vardagen att fungera för barnet. Och det är att barnet ska vara delaktig i allting som händer i verksamheten. Till exempel det här som Monica sa med att äta i matsalen, kunna klara av toalettbestyren till exempel. Och då är det viktigt att man jobbar individanpassat naturligtvis, och hela tiden med den här bilden att man ska trygga miljön för barnet. För det måste kännas som att den här miljön för barnet är trygg, för annars så finns det inga förutsättningar för att fortsätta då med steg två, som då blir att börja arbeta med kommunikationsövningar. För det är så här, att har man en trygg miljö så kommer det också att hjälpa till att reducera ångesten. För det vet vi nu, att det är ångest som gör att barnet inte helt enkelt förmår att kunna tala. Men en trygg miljö, förutsägbarhet, det här med rutiner, allting sånt, det hjälper till att trygga miljön.

ERIKA: Och det handlar då ... Alltså, just precis de här sakerna som man då gör för att minska oron för situationer.

ANNA: Precis, precis.

ANNA: Och då, sen så ... Känner man att man har fått till den här trygga miljön så finns det också förutsättningar för att kunna jobba med de här kommunikationsövningarna. Och då är det ofta så att man har varit i kontakt med kanske logoped eller psykolog eller specialpedagog som har gjort i ordning övningar som sen pedagogerna kan arbeta tillsammans med barnet kring. Och det här är också en väldigt viktig sak, att det ska upplevas som att det är roligt att göra de här övningarna. För barnet ska det inte kännas som att det är ett tvång, och ”ska jag gå till skrubben och öva?” Utan det ska vara kul i allra största grad det någonsin är möjligt. Men pedagogen måste hela tiden ha i bakhuvudet att de här övningarna, det handlar inte bara om att det ska vara roligt. Utan det finns det här syftet, att de ska så småningom leda fram till tal, faktiskt tal. Och det behöver inte vara så ifrån början, utan man börjar i det lilla för att jobba sig framåt. Och då kan det vara så här att man kanske börjar med läten bara, och man kanske till och med vågar sig på ett litet skratt eller ... Så att det är de här små, små stegen som så småningom kommer att kunna leda vidare till talad kommunikation.

ERIKA: Så det handlar om att få höra sin egen röst, låter det nästan som tycker jag?

ANNA: Ja, precis. Och man måste hela tiden tänka på att det är barnets bästa i fokus, och att alla som finns runt barnet i den här miljön måste också vara informerade om och insatta i vad det här innebär för barnet. Så att det handlar både om att ha en plan, så att säga, men det måste också genomsyra verksamhetens praktiska arbete sen med barnet. Och man måste också tänka på att det här är inget ensamarbete, utan det är verkligen tillsammansarbete, och att där är vårdnadshavarna väldigt viktiga i det arbetet.

ERIKA: Just det.

ANNA: Jag ska också inte glömma att säga det här, men att man arbetar som pedagog med det här med tydliggörande pedagogik, att man har till exempel bildstöd. Och det kan vara för rutinsituationer. Vad händer när jag kommer till skolan eller förskolan? Vart ska jag ta vägen? Vart ska jag sitta? Allt det här är jätteviktigt för att kunna avbörda ångesten. Så såna här saker tänker vi är jätteviktiga att ha med sig. Också det här med som ... hur kan barnet signalera om det behöver gå på toaletten? Har det ont? Och så vidare. Alla de här sakerna. Att man verkligen har sett över miljön för att kunna stötta barnet i att kunna uttrycka de behoven, även om inte det blir verbalt.

ERIKA: Men vad skulle du vilja säga, eller ni, till verksamma i förskolan och skolan? Om de nu lyssnar på det här samtalet och har barn i sin verksamhet där man misstänker att det kanske är en selektiv mutism det handlar om. Vad skulle de kunna göra här och nu för det här barnet? Jag tänker, du har gett många bra exempel här, men vad skulle du säga, ”tänk så här”, eller ”plocka upp den här saken”?

ANNA: Ett, jag hoppas att de lyssnar på det här programmet, det är det första. Men två, något som är jätteviktigt, det är att man läser på. Oavsett om det är en elev eller ett barn med selektiv mutism, men att man har kunskapen om det. Generella kunskaper om de här pedagogiska konsekvenserna. För det kommer underlätta i mötet med barnet, eleven. Så det är jätteviktigt. Det är A och O, om man säger så. För att man kan inte göra det. Man kan inte möta de här svårigheterna om man faktiskt inte har grundläggande kunskap. Sen måste den anpassas naturligtvis efter det barn du möter. Men det som också är viktigt, det är det här att man måste hitta en samarbetsyta med vårdnadshavarna där, att man delar bilden av barnet och det som är svårt. För det var som Monica sa, att det är inte alls säkert att man gör det. För hemma kanske barnet är världens bubbligaste, och i skolan så är det inte det, utan det sluter sig. Men att man ändå kan se de här bilderna och sammanfoga dem.

ERIKA: Och det är viktigt för att man ska kunna jobba tillsammans också, eller hur tänk...?

ANNA: Mm, och det handlar också om förtroende mellan verksamhet och vårdnadshavare. För att alla som finns runt barnet, det är personal i verksamheterna och externa psykologer och logopedier. Man måste våga lita på varandra, och man måste också våga lita på varandras kompetens och gifta ihop den med varandra. Och sen är det så här då, att om det nu skulle vara så att man känner att det här kan finnas fog för att det kan vara selektiv mutism som personal, så vet vi att det tar ofta tid att få en diagnos, och det tar tid med utredning. Men man måste ... Oavsett diagnos eller inte så måste man möta det barnet man har framför sig, och arbeta med de förutsättningar som finns. Och det kan man göra på många olika sätt. Ordlösa lekar och aktiviteter, bilder och tecken, det har jag sagt. Tecken som stöd. Men att man också kommer ihåg att det här är bara språngbräda in tillbaka till talad kommunikation. För att det är jätteviktigt som pedagog, att man verkligen funderar med syftet till ”varför använder jag tecken som stöd och varför använder jag bildstöd?” För att det är hela tiden det här långsiktiga målet, att barnet ska få komma tillbaka till talad kommunikation. För att det finns inga fysiska hinder för barn med selektiv mutism att tala, utan det är ångesten som har strypt möjligheten. Men därför är det så jätteviktigt att man faktiskt arbetar med att inte tystnaden blir manifesterad, och att barnet själv börjar se sig själv som den tysta.

ERIKA: Så det handlar ändå om att med de här olika strategierna, att det ska underlätta, leda fram till att man också känner att man får det här självförtroendet, att våga börja prata?

ANNA: Precis.

ERIKA: För där skulle jag vilja fråga just vad ... eftersom att jag har förstått just att det är det som man behöver jobba för ... ska bli möjligt för de här individerna. Att det handlar om att man ska kunna gå vidare i livet och vara en person som kan kommunicera och ta plats på alla de sätt som vi ju som människor vill. Men vad är det man behöver göra, och vad kan man göra för att ge rätt stöd på lång sikt, Monica? Hur ska man tänka, jobba då?

MONICA: Vi behöver ha med rektor. Rektor ger organisatoriska förutsättningar att skapa möjlighet för att ta in fler folk kanske, om vi behöver det. Skapar möjlighet för planeringstid om vi behöver det. Skapar möjlighet för handledning om det finns behov av det. Det behöver vi se till att vi får. Vi behöver se till att vi har en gemensam samsyn och ett

förhållningssätt i våra verksamheter. Att vi inte glömmer bort några yrkesgrupper, till exempel fritidshemspersonal eller lärare i praktisk-estetiska ämnen. Och vi har även skolmåltidspersonal som är så viktiga i detta arbetet. Alla är viktiga. Det är ett gemensamt arbete, ett tillsammansarbete. När vi tittar på individen så behöver vi verkligen se individen. Vi behöver se individen, få bort den tystnaden. Att här har vi ett barn som är en intressant person. Det handlar inte bara om att tala. Vi behöver titta på barnet och se, ”vad kan barnet? Vilka förmågor är utvecklade hos barnet?” Vi ska inte fastna i det som inte fungerar. Vilka andra vägar kan vi ta? Vi får inte glömma att dessa barn har lika mycket att berätta och säga som andra barn, men det går inte.

ERIKA: Att också ta med sig det perspektivet in i skolan, att verkligen se de barnen som då är tysta och kanske inte tar för sig på det sättet.

MONICA: På samma vis, eller hur. Och att vi behöver också fundera på vad tystnaden gör med oss själva, oss vuxna. Och det som vi har förstått i många olika sammanhang, att man lägger på sig själv som vuxen ... att man känner lite besviken att inte man får responsen från barnet. Och man kanske slutar prata med barnet. Men det blir så otroligt viktigt att vi inte gör det. Fortsätt ha dialogen, inkludera barnet, ge inte upp om barnet.

ERIKA: Men då skulle jag faktiskt vilja gå vidare. För det jag har funderat jättemycket på, det är just för de här barnen när det kommer till övergångar. Det måste vara väldigt viktigt. Jag tänker, nu har vi pratat om i en verksamhet, hur viktigt det är att alla känner till och att man vet. Men sen när man väl byter kanske då från förskola till skola, då ... jag tänker, hur jobbar man där? Vad har ni för råd att ge där kring hur man för över kunskapen och informationen då om det här barnet och det barnets behov så bra som möjligt?

ANNA: Ja, det är precis som du säger, att det här med övergångar är svårt, och det blir kanske ännu mer komplicerat just vad det gäller de här barnen och eleverna med selektiv mutism. För att all förändring, det gör någonting med oss människor. Oavsett om man har selektiv mutism eller inte. För att hela tryggheten, den ifrågasätts. Och man får också det här, att man måste samla energi. Man vet att man måste ändra rutiner, och man kanske måste ändra sitt beteende. Och faktiskt måste man lämna det invanda och bekväma och trygga. Och det innebär att man utsätter sig för en risk att faktiskt misslyckas. Och det är ångestframkallande som bara den. Och det måste man ha med sig i grundutbudet när man sen ska planera för övergångar. För det är samma

sak, även om en övergång kanske är jättevälkommen så kan den i sig ändå skapa stress och leda till ångest. Så där måste man verkligen vara på tå när man planerar för hur man ska göra. Och då frågar du, ”hur ska man göra då?”

ERIKA: Just det, det är intressant att få veta. Det är sant, precis.

ANNA: Ja, men det finns faktiskt forskning om övergångar i skolan. Och forskningen säger så här, att det är väldigt viktigt att man har en tydlig övergångsplan och framförhållning för alla slags övergångar. Och den här framförhållningen, den måste också vara kommunicerad och förankrad hos alla som är berörda. Det vill säga både barn, vårdnadshavare, de som överlämnar och de som tar emot. Och hela tiden så måste det finnas en pågående kommunikation. Och rent konkret så kan man arbeta på det sättet att barnet eller eleven kan bekanta sig med miljön i förväg, kanske när det inte finns några andra på plats. Man kan gå förbi, man kanske så småningom vågar sig in på gården. Och det här får också naturligtvis göras stegvis. Men barnet måste hela tiden finnas med i den här processen, för man måste trygga övergången så långt det någonsin är möjligt. Och då så tänker jag att ännu längre fram så kan det vara så här att man kan kanske råka, jag gör citattecken, gå förbi verksamheten när det är pedagoger ute, som bara kommer fram och presenterar sig och säger vad de jobbar med. Men de förväntar sig inte att barnet på något sätt ska kommunicera tillbaka. Men bara att skapa en första kontakt. Och jag menar, föräldrar kan bara komma till verksamheten och kanske ta lite bilder, eller verksamheten i sig kanske kan skicka några bilder på personal eller på barn eller på olika rum, hur det ser ut. Så att det finns många olika sätt att ändå trygga, så långt det är möjligt.

ERIKA: Många verktyg i den verktygslådan, så.

ANNA: Precis så.

ERIKA: Precis, men använd dem just för att göra ... att bidra till att minska oron då.

ANNA: Precis. Minska oron eller maxa tryggheten.

ERIKA: Just det, precis, det är exakt det. Ett annat sätt att uttrycka det på det jag sa, men jättebra tycker jag faktiskt. För det är precis det man ska ha i fokus. Det handlar om att skapa så bra förutsättningar som möjligt.

ANNA: Precis.

ERIKA: Precis. Men jag tänker, om man nu lyssnar på det här samtalet och som verksamhet känner ”vi skulle behöva faktiskt få det här stödet och få hjälp att se och ta steg också i vår verksamhet, så att vi på ett bättre sätt kan möta barn och elever som vi vet ... ja, men talängslan eller selektiv mutism, eller vad nu man kallar det för. Vad kan vi på SPSM erbjuda då? Vad finns det för någonting att få hos oss?

MONICA: Vi har lite olika vägar att gå där faktiskt, som vi kan vara ett stöd. Och dels har vi då den där informationstexten på vår webbsida. Där är också lite olika tips på hur förskola och skola kan arbeta. Och har man en fråga eller några få frågor så kan man absolut ta kontakt med *Fråga en rådgivare* för att ställa sin fråga. Man kan ringa dem, men har man inte möjlighet till det så kan man gå in på redan publicerade svar. För att det är många frågor och svar som redan är publicerade. Och se om ens fråga finns där. Eller så mejlar man in sin fråga. Om en förskola och skola bedömer att de har ett större behov av ett mer kompletterande stöd kring just ... med bemötande, med anpassningar eller utveckling av olika arbetssätt, så finns det möjlighet att de skickar in en förfrågan om specialpedagogisk stöd. Och när man har gjort det så är det en rådgivare, Anna eller jag, som kanske tar kontakten med dem. Och sedan så tittar man vad där finns för behov, och sen så pratar man om hur man kan utarbeta ett eventuellt samarbete. När vi tittade på detta inför den här podden så tänkte vi också att vi ville nämna studiepaket och stödmaterial som kan vara intressant kring ämnet. Och det är ... om vi tittar på stödmaterial förskola, så i ett av momenten handlar det om trygga relationer till exempel. Så att man kan gå in och titta lite mer där. Vi vill också nämna studiepaket språkstörning, för där finns också olika moment där som handlar just om kommunikation och stödstrukturer. Så att man kan in och inventera lite där.

ERIKA: Just det, så det är bara att komma med sitt behov, för det finns många olika sätt att få den hjälp man behöver. Jättefint. Stort tack, hörni, för att ni kom och var med och delade med er av den här kunskapen och förde vidare på det här bra sättet. Så jag vill tacka dig, Anna Grape, och dig, Monica Einarsson, båda rådgivare på SPSM, för att ni var med i samtalet.

ANNA: Tack för att vi får vara med och bidra.

MONICA: Ja, tack så mycket.

ERIKA: Det är jättefint, tack. Och vi får som sagt många frågor från förskolor och skolor när det gäller selektiv mutism, och förhoppningen är just att det här samtalet ska få vara ett stöd i arbetet. Och precis som du också

sa här Monica, du gav jättemånga bra exempel på vilka vägar man kan ta kontakt med oss. Så finns det jättemycket man kan hitta på vår webbplats SPSM.se, där det finns mycket mer information. Och sen som sagt, alla de här olika möjligheterna för att fördjupa sig och fortbilda sig i de här frågorna och också andra frågor som gäller barn och elevers behov av stöd. Så det vill vi verkligen uppmuntra till. Och på webben så kommer man också att hitta våra poddavsnitt samlade, där man kan få fördjupa sig både i frågor som rör selektiv mutism och andra frågor. Så tack så jättemycket.

INFORÖST: Tack för att du lyssnat på Specialpedagogiska skolmyndighetens podd. Fler avsnitt kan du hitta på vår webbplats och där poddar finns. Om du vill veta mer om oss och vilket stöd vi erbjuder, gå in på vår webbplats: SPSM.se. Följs oss även på Facebook, Twitter och Instagram.